

AZƏRBAYCANDA KREDİT TƏŞKİLATLARININ QIYMƏTLİ KAĞIZLAR BAZARINDA İŞTİRAKI VƏ İNVESTİSİYA FƏALİYYƏTİ

Quliyeva Cahan Niftalı qızı- müəllim, İqtisadi nəzəriyyə və marketinq kafedrası AzMIU,
cahan.quliyeva0901@mail.ru

Xülasə. Digər bazarlar kimi qiymətli kağızlar bazarı da çoxsaylı xüsusiyyətlərə malik olan mürəkkəb quruluşdan ibarətdir. Qiymətli kağızlar bazarının tərkib hissəsinin əsasını bazarda aparılan ticarət üsulları təyin edir. Dövlət tənzimlənməsi və qiymətli kağızların statusunun qanunvericiliklə təsdiqlənməsi ilə bazar iştirakçıları tərəfindən qiymətli kağıza olan etibarın təmin olunması qiymətli kağızın dövlət tərəfindən tənzimlənməsi və tanınması kimi mühüm keyfiyyətini müəyyən edir. Qiymətli kağızlar öz növlərinə görə müxtəlifliyə malikdirlər və digər iqtisadi kateqoriyalar kimi müxtəlif meyarlara görə təsnif olunurlar. Bütün bunların hamısı məqalənin mövzusunun seçilməsində həlledici rol oynamışdır. Təqdim edilən məqalə müasir mərhələdə iqtisadiyyatın inkişafına yardım edən qiymətli kağızlar bazarına dair biliklərin möhkəmləndirilməsində xüsusi əhəmiyyətə malikdir. **Açar sözlər:** kommersiya bankları, nizamnamə fondu, dividend, aksiya, konversiya

PARTICIPATION AND INVESTMENT ACTIVITY OF CREDIT INSTITUTIONS IN THE SECURITIES MARKET IN AZERBAIJAN

Guliyeva Jahan Niftali- teacher, department of Economic theory and marketing, AzUAC,
cahan.guliyeva0901@mail.ru

Abstract. Securities, like other markets, are often complex entities with multiple characteristics. The basis of the composition of the securities market is determined by the methods of buying and selling in the market. The provision of confidence in securities by the market participants with the regulation of securities by the state and approval of their status by legislation determines the important quality of securities as regulation and recognition by the state. Securities are of different types and classified according to different criteria like other economic categories. All of them played a decisive role in choosing the topic of the article. The presented article is of particular importance in strengthening knowledge about the securities market, which helps the development of the economy at the modern stage.

Keywords: commercial banks, charter fund, dividend, share, conversion

Giriş. Kommersiya banklarının aktiv əməliyyatları içərisində qiymətli kağızlarla aparılan iş müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Qiymətli kağızlarla aparılan əməliyyat bankın investisiya fəaliyyətinə aiddir. Kommersiya bankları qiymətli kağızlar bazarında həm emitent kimi, həm investor kimi, həm də vasitəçi kimi çıxış edə bilər. Kommersiya banklarının emitent kimi çıxış etdiyi halda, dövriyyəyə buraxılan qiymətli kağızları iki əsas qrupa bölmək olar:

- İstiqraz və səhmlər;
- Veksellər, əmanət və depozit sertifikatlar;

Kommersiya bankları özlərinəməxsus səhmlər buraxarkən adətən, səhmdar cəmiyyəti kimi çıxış edir, ancaq maliyyə-kredit təşkilatı kimi çıxış etmir. Vekselləri dövriyyəyə buraxaraq, onlar üzrə əməliyyatlar aparıldıqda, əmanət və depozit sertifikatları ilə fəaliyyət göstərdikdə kommersiya bankları bir qayda olaraq öz əsas funksiyalarını – pul vəsaitlərini toplamaq və ödəniş vəsaitlərinin yaranmasında iştirak etmiş olurlar. Qiymətli kağızlar bazarında kommersiya banklarının apardıqları əməliyyatları aşağıdakı qruplara bölmək olar:

1. Qiymətli kağızlarla bankın özünəməxsus əməliyyatları, bunlar:

- İnvestisiya xarakterli ;
- Ticarət xarakterli ola bilər.

2. Bankın təminat əməliyyatları.

Metodologiya. Azərbaycan Respublikasında “Qiymətli kağızlar haqqında” xüsusi qanun qəbul edilmişdir. Bu qanun respublikada qiymətli kağızların buraxılışı və tədavülü qaydalarını müəyyən edir, qiymətli kağızlar bazarı iştirakçılarının fəaliyyətini tənzimləyir. Kommersiya banklarının aktiv əməliyyatları içərisində fondlarla əməliyyatlar xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Fond əməliyyatlarının obyektini kimi qiymətli kağızlar təşkil edir. Məlum olduğu kimi qiymətli kağızlar üzrə kommersiya bankı ssuda verərkən qiymətli kağızların tam dəyərini yox, onun bazar qiymətinin 50-60%-ni ödəyir. Qiymətli kağızlar üzrə sərf olunmuş kapital saxta kapital adlanır. Bu əsasən investisiya xarakterli əməliyyatlardır. Bunlardan başqa, kommersiya bankı özü də bilavasitə investor kimi qiymətli kağızlar ala bilər. Bu halda bankın özünəməxsus investisiya portfeli formalaşır. Bu əməliyyatlardan bankın vəzifəsi ya onu satmaqla əlavə gəlir götürmək və ya bilavasitə uzunmüddətli kapital qoyuluşuna istifadə etməkdir.

İnvestisiya məqsədli istifadə edilən qiymətli kağızlar haqqında qəsdən təhrif olunmuş məlumat təqdim etmək yolu ilə bazarda qiymətlərə manipulyasiya etmək və qiymətli kağızları almaq və satmaq üçün məcbur etmək hüququ yoxdur. Əgər belə hərəkətlərə bazarda peşəkar iştirakçılar tərəfindən yol verilsə, qanunla onlara verilmiş icazə dayandırılır və ləğv edilir.

Bir qayda olaraq yeni buraxılmış qiymətli kağızlar açıq satış qaydasında yayılır. Bu halda kommersiya bankı satış və alış üzrə xüsusi qruplar yaradır. Bunlar “anderrayter” firması adlanır. Belə firmalar elementlərdən, yəni buraxılmış qiymətli kağızların hamısını alaraq, onun yerləşdirilməsini öz üzərlərinə götürürlər. Firma üzvləri alıcılar taparaq qiymətli kağızları hissə-hissə satmaqla öz əlavə rüsumlarını qazanırlar.

Səhmdar cəmiyyəti formasında yaranan kommersiya bankı nizamnamə fondunu, aksiyaların buraxılması və yerləşdirilməsilə təşkil edir. Səhm - səhmdar cəmiyyətin idarəedilməsində iştirak hüququnu təsdiq edən qiymətli kağızdır. Buna görə də istənilən səhmdar cəmiyyətin, o cümlədən bankın buraxdığı aksiya mülkiyyətin titulu və ya işgüzar kağızıdır. Onun sahibi bankın əmlakının müəyyən hissəsinin sahibi kimi çıxış edir. Bankın nizamnamə fondunun aksiyaların buraxılması və yerləşdirilməsi yolu ilə, o cümlədən əhali arasında abunə yolu ilə təşkili bizim ölkənin bank işi praktikasında prinsipial yenilikdir. Səhmdar cəmiyyətinin bərpa olunması bu və ya başqa bir regionda kommersiya banklarının açılması dövlətin istək və iradəsində deyil, bankın təsisçilərinin təşəbbüsündən, azad kapitaldan, abunəçilərin bank biznesində iştirak etmə istəyindən asılıdır. İlk dəfə olaraq pul vəsəti olan vətəndaş yalnız ənənəvi əmanətçi kimi deyil, həm də bankın auksioneri, yəni onun ortağı kimi çıxış etmək hüququ aldı.

Kommersiya bankı hansı aksiya buraxa bilər? Onların bir neçə növü ilə tanış olaq. Əlavə ödəniş qaydasının xüsusiyyətlərindən, dividendlərin ödənilməsindən asılı olaraq bankın nizamnaməsi imtiyazlı aksiyaların buraxılmasını nəzərdə tutur. Onlar xüsusi imtiyaza – dividend alınması üçün müstəsna hüquqa malikdir. Sonuncunun illik həcmi faiz şəklində aksiyaların nominal dəyərinə cəlb edilə bilər. Əgər ilin sonunda bankın gəliri imtiyazlı səhmlər üzrə dividendlərin verilməsi üçün az olarsa, onda çatışmayan məbləğ bankın ehtiyat fondu hesabına ödənilir. Bu növ qiymətli kağızı alanların kommersiya marağı müdafiə olunduğundan, bir qayda olaraq onların sahiblərinə səhmdar cəmiyyətində səs hüququ verilir. Əgər bankın ehtiyat fondu yoxdursa və ya onun həcmi istənilən ölçüdə deyilsə, bank tərəfindən imtiyazlı aksiyaların həddən çox buraxılması çox risklidir. Bu nöqtəyi-nəzərdən adi səhmlərin emissiyası daha təhlükəsizdir. Adi səhmlər üzrə dividendlər yalnız gəlirin qalığının həcminə görə hesablanır. Onların sahiblərinin marağını təmin etmək üçün onlara auksioner cəmiyyətində səs hüququ verilir. Qiymətli kağızın üzərində onun sahibinin adının qeyd olunmasından asılı olaraq bank adı aksiya təqdim edənə səhm buraxır. Birinci hərəkəti bank emittentinin apardığı səhmlərin qeydiyyatı kitabında aparılır. O kitaba hər bir imtiyazlı səhm haqqında məlumatı, onun alınma tarixini, bundan başqa hər bir səhmdar da belə səhmlərin sayını qeyd edir.

Səhmdar bankın təsisçiləri nizamnamə fondunun nəzərdə tutulan məbləğini, buraxılacaq aksiyaların sayını, onların nominalını, növünü müəyyən edərək aksiyalara, abunənin iki növündən birini, ya qapalı abunə, ya da açıq abunəni seçməlidirlər. Qapalı abunə o deməkdir ki, bank səhmləri təsisçilər tərəfindən tərtib olunmuş siyahı əsasında yerləşdirilir. Bu zaman aksiyaların ilkin bazarda azad satışına düşümlər. Aydın ki, təsisçi yalnız nizamnamə fondunun təşkili üçün lazımı miqdarda ödəniş edə bilərək iri potensial səhmdarların siyahısına malik olduqda bu abunə növünü istifadə edirlər. Bəzi təsisçilər qapalı abunədən bankın idarə olunmasına və gəlirdə iştirak “yadların” daxil olunmasının qarşısını almaq üçün istifadə edirlər.

Bankın qiymətli kağız buraxılmasına aşağıdakı prosedurlar daxildir:

1. Buraxılış haqqında qərarın qəbul edilməsi;
2. Özündə buraxılış haqqında bütün informasiyanı cəmləşdirən layihənin hazırlanması;
3. Mərkəzi Bankların şöbələrində layihənin qeydə alınması;
4. Layihənin dərc olunması;
5. Mətbuatda səhmlərin buraxılacağı haqqında məlumat verilməsi;
6. Qiymətli kağızların yerləşdirilməsinin təşkili;
7. Buraxılışın nəticələrinin qeydə alınması;
8. Nəticənin dərc olunması

Müzakirələr. Beləliklə, bütün formal işləri yerinə yetirdilər və artıq abunənin keçirilməsinə başlaya blər. Abunəçilərdən səhmlərin alınması üçün nə qəbul olunur, bu o qədər də vacib məsələ deyil, əgər ölkəmizin iqtisadiyyatı üçün səciyyəvi olan total defisiti (qıtlığı) nəzərə alsaq.

Əlbəttə ki, səhm alınması zamanı əsas ödəniş vasitəsi puldur – manat və ya valyuta. Bununla yanaşı, yaradılan səhmdar cəmiyyətin natural formada da ödənişləri qəbul edilə bilər. Buraya binalar, təsərrüfat inventarı, pul şəklində və s. daxildir. Pul şəklində və ya natural forma ilə yanaşı, səhm alan şəxs ödəniş üçün qeyri-material aktivlərdən - əmlakın arendaya götürülməsi, hüquq, “nou-hau” tipli intellektual mülkiyyət və s. Nəhayət, yaradılan səhmdar cəmiyyəti qiymətli kağızlar formasında pay da qəbul edir. Təsisçilər onların tərkibinə fikir verməlidirlər: onların içərisində abunəçinin əmlak məsuliyyəti daşdığı səhm, istiqraz, sertifikat və veksəl olmalıdır. Əgər abunəçi elə bir veksellə ödəniş edərsə, o bu veksellə borc ödəməlidir. Onda belə çıxır ki, bankın nizamnamə fondunun fiktiv təşkil etməsi deməkdir.

Ödənişin isənilən formasından istifadə edərək abunəçi abunə olduğu səhmlərin nominal dəyərinin 10%-ni ödəyərsə, bu səhmləri almaq hüququ əldə edir. Bankın qeydiyyatdan keçməsi üçün abunəçilərdən abunə zamanı 30%, qapalı abunə zamanı 50% ödəniş daxil olmalıdır. Bankın qeydiyyatdan keçdikdən sonra müəyyən müddət sonra bankın rəhbərliyinin ödənişi üçün qəbzlərin əvəzinə abunəçilərə müvəqqəti vəsiqələr verilməsi məqsəduyğundur. Bu səbəb abunəçinin səhm dəyərinin qismən ödədiyini təsdiq edir, abunəçi isə qalan məbləği müəyyən olunmuş müddətə qədər ödəməlidir (1 ildən çox olmayaraq). Müvəqqəti vəsiqə həm də abunəçi səhmin dəyərini tam ödəyərsə, ona səhmin verilməsinə bankı məsuliyyətli edən sənəddir. Səhmlərin üzərinə dividend almaq hüququ verən kupon vəsiqələri də əlavə edə bilər. Ancaq dünya praktikasında kuponsuz aksiyalar da buraxılır.

Səhmdar kommersiya bankı səhmdara dividend verilməsinin bir neçə variantından istifadə edə bilər. Əgər səhm kuponludursa onda əməliyyatlar bu kuponlar banka təqdim olunduqda aparılır. Başqa şəhərdən olan səhmdar başqa kommersiya bankına ödənişi aldıqda komissioner – vasitəçi rolunu öz üzərinə götürməsi üçün xahişlə müraciət edə bilər. Yəni kuponun sahibi olan bankda inkassaya qoyur. İnkassa edilmiş bank kuponu müşayiətəddici məktubla birlikdə səhmdar bankına göndərilir, ya da ona nağd formada təqdim edir. Əgər səhm kuponsuzdursa, onda səhmdar bankı öz balansında bütün səhmdarlara hesab açır və hesablanmış dividendlərini bu hesaba köçürür. Başqa şəhərdən alan səhmdarın xahişi ilə dividend məbləği başqa bankda olan hesabına köçürülür.

Müasir etabda ölkə iqtisadiyyatının krizsdə olması, müxtəlif növlü qeyri-dövlət müəssisələrinin yaradılması, kapital qoyuluşunun büdcədən maliyyənin həmçinin ixtisar edilməsi, köhnəlmiş avadanlığın global surətdə yenidən təzələndirilməsinin vacibliyi, torpaq islahatı borc götürənlərin məhz uzunmüddətli kapitalla olan ehtiyaclarını şərtləndirir. Uzunmüddətli bank kreditinin bazar modelinin bərpa olunması belə emissiya əməliyyatlarının daha da aktivləşdirilməsini tələb edir,

banklara uzunmüddətli resurslar yaratmaq imkanı verən bank istiqrazlarının buraxılması kimi vasitədən istifadə etmək olar.

İstiqraz- qiymətli kağız olub onu buraxan emiteti, üzərində göstərilən müddətə cəlb edilən faiz də daxil olmaqla onun nominal dəyərinin sahibinə ödəməyə məsuliyyətli edir. Aukzioner cəmiyyətləri, o cümlədən bankalar buraxılan bütün aksiyalar üzrə ödənişlər başa çatdıqdan sonra və yalnız nizamnamə fondunun 25%-i həcmində istiqraz buraxmaq hüququna malikdir. İstiqrazlar üzrə faiz bütün optimal vaxt üzrə hesablanır və ya dəyişə də bilər. Məsələn, arta bilər. Faizdən əlavə kreditör başqa mənfəət də götürə bilər. O cümlədən onun uduşda udmaq imkanı var.

İstiqraz borcu qaydası kommertiya məsələsini də nəzərə alır. Kommertiya borcu şərtlərinin dəyişdirilməsi, bir istiqrazın digəri ilə əvəz edilməsi, başqa sözlə bir borcun ödənilib digərinin yaradılması deməkdir. Konversiya zamanı məqsədlər çox müxtəlif ola bilər. Ənənəvi vəzifə borc ödənişlərini yüngülləşdirir.

Bank istiqraz vərəqlərinin şərtləri özündə kreditörün marağının müdafiəsi emitentlərini də əks etdirir. Bura aşağıdakılar daxil ola bilər:

1. İstiqraz üzrə faizin başqa bank tərəfindən ödənişinin zəmanət edilməsi
2. İstiqraz sahiblərinə müşavirə səsi onlarla toplanmaq hüququnun verilməsi
3. İstiqrazın ipotek ötürülməsi

Bank istiqrazın buraxılış qiymətinə gəldikdə isə o, nominaldan kənarlaşa bilər, o cümlədən aşağı ola bilər. Sonuncu halda yaranan mənfə fərqi bank istiqraz vərəqlərinin buraxıldığı ilə deyil, bütün periodlara daxil etməlidir. Əgər uzunmüddətli resurs axtarışı problemi bank tərəfindən istiqraz vərəqləri vasitəsilə həll olunursa, daha “qısa” müddət üçün lazım olan vəsait başqa növ qiymətli kağızın – depozit sertifikatlarını emissiya yolu ilə əldə edir. Depozit sertifikatı kredit müəssisəsinin pul vəsaitinin deponer olunması haqda yazılı şəhadətnamə olub, ödəyicinin müəyyən olunması müddət bitdikdən sonra depozit və ona faiz almaq hüququnu təsdiq edir. Kommertiya bankı müəyyən müqavilə ilə müəyyən müddətə və ya təcili sertifikat verə bilər. Bankın depozit sertifikatını almaq istəyən müəssisə, vətəndaş onun ya nominal dəyərini, ya da kurs qiymətini ödəməlidir. Əgər bank təcili sertifikat buraxıbsa, onda emitent onun ödəniş və faiz məbləğini vermiş ancaq müqavilə müddəti keçdikdən sonra həyata keçirilir. Fikrimizcə bu halda “qısamüddətli” – bir neçə aydan bir ilə kimi sertifikatlar müvəffəqiyyət qazanacaqlar. Bank üçün təcili sertifikat daha əlverişlidir. Çünki, onun alınma müddəti əvvəlcədən məlumdur və bu da gözlənilməzlik faktorunu aradan qaldırır. Bank üçün səhmdar sığorta cəmiyyətinin baş təsisçisi kimi çıxış etməsi sərfəlidir. Belə cəmiyyət verilmiş kredit müəssisəsinin müştərilərinin, müəssisə və vətəndaşların sığortasını təmin edir ki, bu da onların verdiyi kreditlərin qaytarılmasını işini yaxşılaşdırır. Sığorta cəmiyyəti bank-təsisçi müəssisədə hesab açdıra bilər ki, bu da sonuncu üçün güclü kredit resurslarının daxil olmasını təmin edərdi. Bank tərəfindən səhmdar cəmiyyətləri formasında yaranan əmtəə və fond birjalarının səmlərinin alınması banka birjada yer almağa imkan verir. Nəticədə birjanın üzvü kimi bank öz adından və öz hesabına genişmiqyaslı birja əməliyyatları keçirə bilər.

Hal- hazırda istənilən təsərrüfat təşkilatı malı kreditlə götürərkən satıcıya veksəl verə bilər. Məhsul satıcısı əlinə müqavilə öhdəçiliyini alan andan veksəl sahibi olur. Ancaq sonununun özündə kreditörünü, məsələn mal göndərənlərlə, bankla hesablaşmaq üçün pul vəsaiti lazımdır. Veksəl sahibi veksəl üzrə ödəniş vaxtının çatmasını gözləmir. O bu özgə öhdəçiliyini ala biləcək təşkilat tapmağa çalışır. Borcların alıcısı kimi bank çıxış edə bilər. Veksəl alan bank ona görə ödəniş tələb etmək hüququna malikdir. Bank bu barədə borclu təşkilatı xəbərdar etdirməlidir. Veksəl əməliyyatları apararkən bank səhv etməməlidir, yəni ödəniş şübhədoğuran veksəl alınmamalıdır. Ödəniş vaxtında edilmədiyi halda veksəl natariusa verilir, o da veksəldə ödəniş edilmədiyi haqqında qeyd edir.

Müxtəlif veksəlləri diskont edən kommertiya bankı eyni zamanda bir neçə uçot stavkalarını tətbiq edə bilər. Onların differensiya kriteriyalarına daxildir:

- a) veksəlin ödəmə müddətinə qədər qalan vaxtın uzunluğu;
- b) veksəl üzrə borcunun etibarlılıq səviyyəsi;
- c) başqa banklar tərəfindən tətbiq edilən uçot stavkalarının səviyyəsi.

Veksəllərin uçotu üzrə bank əməliyyatları uçot bazarını yaradır. Bu mənada Mərkəzi Bankın üzərinə ciddi vəzifə düşür. Bankın nəinki qiymətli kağızlar emitenti ilə qarşılıqlı münasibətlərdə

partnyor kimi, həm də onun alıcı və satıcısı (keçmiş investor) ilə partnyor kimi çıxış edir. Bu halda tərəflər saziş bağlayırlar. Burada bank bir sıra öhdəçiliklərin yerinə yetirilməsini öz üzərinə götürə bilər:

- sifarişçinin onun satışı təqdim etdiyi qiymətli kağızların qiymətləndirilməsini aparmaq;
- sifarişçinin adına və onun hesabına qiymətli kağızları almaq;
- sifarişçini qiymətli kağızlar bazarındakı kurslar, sazişlər haqqında məlumatlandırmaq;
- sifarişçinin qiymətli kağızlarını yerləşdirmək;
- sifarişçinin qiymətli kağızlar bazarının cari, proqnozlaşdırılan vəziyyəti haqqında məlumatlandırmaq (qiymətli kağızların növləri üzrə bütövlükdə, ayrı-ayrı respublika, şəhərlər üzrə);
- sifarişçinin qiymətli kağızlar bazarında sifarişçi ilə birgə, yəni müştərək fəaliyyət həyata keçirmək;
- sifarişçinin qiymətli kağızlar bazarındakı əməliyyatları ilə əlaqədar istənilən məsələlər üzrə sifarişçiyə məsləhətlər vermək.

Razılaşma banka sifarişçinin bu və ya digər əməliyyatın yerinə yetirməsi üçün, tapşırığın verilməsi prosesinin qeyd edilməsini də nəzərdə tutur, burada bankın yerinə yetirəcəyi əməliyyatların ödənilməsinə sifarişçinin təminatı da müəyyən olunur. Təminat sifarişçinin ümumi ödəniş qabiliyyəti formasına, bankın hesabına saziş məbləğinin tam və ya qismən ödənişlərinin daxil edilməsi formasına malik ola bilər. Razılışmanın ayrılmaz hissəsi, müqavilə qiyməti üzrə sifarişçi üçün daha sərfəli qiymət sazişin yerinə yetirilməsinə bankın kommersiya haqqını təyin olunması prinsiplərinin müəyyən edilməsidir. Tərəflər razılığa gəlirlər ki, bank sifarişçi ilə tapşırıq şərtini razılaşdıraraq qiymətli kağızların sərəncamında olur və əməliyyatı yerinə yetirirlər. Razılaşmada bankın sifarişçi qarşısında hesabat forması və müddəti müəyyən edilir. Bank sifarişçinin ünvanına onun tapşırığının yerinə yetirilməsi haqqında məlumatı göndərməyi öhdəsinə götürür. Burada o saziş bağlandığı yeri (birjadan kənar bazar, birjada) sazişin qeydiyyat tarixi, saziş şərtlərinin sifarişçinin tapşırığına uyğunluğunu, sazişin qiymətini, bank kommersiya haqqının ölçüsünü göstərir. Bundan əlavə, bank sifarişçi arasındakı razılaşmada satılmış qiymətli kağızlara görə mədaxilin sifarişçinin kanal hesabına keçirilməsi, alınmış qiymətli kağızların ödənilməsi üçün pulların hansı hesabdan silinməsi danışılır. Müqavilə üzrə bank sifarişçisi üçün aldığı qiymətli kağızların saxlanılması üzrə öhdəçilikləri öz üzərinə götürə bilər. Nəhayət, sifarişçinin tapşırığının yerinə yetirilməsi prosesində yarana bilən mübahisələrin həll edilməsi prosedurasını tərəflər müəyyən edirlər.

Borc alan kredit sazişi bağlayaraq banka bu vəziyyəti nəzərə almaq məqsəduyğundur ki, girova qoyulmuş kağızların birja qiymətinə qarşı 6 və ya artıq faiz azalması halında, hansı ki, ssuda vergisi zamanı girovun dəyəri müəyyən edilir müştəri bank tərəfindən müəyyən olmuş əlavə girovu təqdim etməlidir. Əgər müştəri bunu etmək istəmirsə və ya edə bilmirsə, o borcun təmin olunmamış hissəni ödəməlidir və yaxud, bütün ssudanı qaytarmalıdır. Kredit müqaviləsində qeyd etmək lazımdır ki, müştəri tərəfi bankın tələblərinin yerinə yetirilməməsi zamanı, həm də vaxtı keçmiş borcun yaranması zamanı (müştəriyə heç bir məlumat verməyə) girova qoyulan kağızların hamısını, yaxud bir hissəsini satır və pul mədaxilinin təmin edilməsi vaxtı keçmiş borcun ödənilməsinə istiqamətləndirir.

Nəticə. Dövlət tənzimlənməsi və qiymətli kağızların statusunun qanunvericiliklə təsdiqlənməsi ilə bazar iştirakçıları tərəfindən qiymətli kağıza olan etibarın təmin olunması qiymətli kağızın dövlət tərəfindən tənzimlənməsi və tanınması kimi mühüm keyfiyyətini müəyyən edir. Korperativ əsaslarda yaradılmış və fəaliyyət göstərən təsərrüfat subyektlərinin, yəni açıq və qapalı səhmdar cəmiyyətinin əsas maliyyə mənbəyini səhmlərin buraxılması və bazarda mümkün dərəcədə tam həcmdə yerləşdirilməsi təşkil edir. Azərbaycan Respublikası "Səhmdar cəmiyyəti haqqında" qanunda deyildiyi kimi, "səhmdar cəmiyyəti təsərrüfat fəaliyyətini həyata keçirmək məqsədilə nizamnamə fondunu səhm buraxmaq yolu ilə formalaşdıran fiziki və ya hüquqi şəxslərin könüllü sazişi əsasında yaradılan müəssisələrdir.

Ədəbiyyat

1. Колесникова В.И. Банковское дело. 2015
2. Колесникова В.И., Торкановски В.С. Ценные бумаги. 2018
3. Şahvəliyev F.Ə., Məmmədov A.İ., Mehdiyev A.Ə., Əliyev A.M. Qiymətli kağızlarla əməliyyatlar. 2018
4. Qiymətli kağızlar haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu. 2008
5. Колесникова В.И. Ценные бумаги. 2008
6. Банковское дело журнал №12, 2002
7. Abbasov A.H. Azərbaycan maliyyə bazarının formalaşması və bazar iqtisadiyyatında maliyyə-kredit sisteminin problemləri. 2003
8. Деньги и кредит журнал №1, 2003

References

1. Kolesnikova V.I. Bankovskoe delo. 2015
2. Kolesnikova V.I., Torkanovski V.S. Cennye bumagi. 2018
3. Shahveliyev F.A., Memmedov A.I., Mehdiyev A.A., aliyevev A.M. Qiymetli kaghizlarla emeliyyatlar. 2018
4. Qiymetli kaghizlar haqqında Azerbaijan Respublikasinin qanunu. 2008
5. Kolesnikova V.I. Cennye bumagi. 2008
6. Bankovskoe delo zhurnal №12, 2002
7. Abbasov A.H. Azerbaijan maliyye bazarinin formalashmasi ve bazar iqtisadiyyatinda maliyye-kredit sisteminin problemleri. 2003
8. Den"gi i kredit zhurnal №1, 2003

Redaksiyaya daxil olma/Received 17.10.2022

Çapa qəbul olunma/Accepted for publication 17.11.2022

Məqaləyə istinad: Quliyeva C.N Azərbaycanca kredit təşkilatlarının qiymətli kağızlar bazarında iştirakı və investisiya fəaliyyəti. Elmi Əsərlər jurnalı AzMIU, s. 132-137, N2, 2022

For citation: Guliyeva J.N Participation and investment activity of credit institutions in the securities market in Azerbaijan. Journal of Scientific works/ Elmi eserler. AzUAC, p. 132-137, N2, 2022